

ונראה שהולך הרמב"ם לשיטתו שפירש 'בית המוקד כיפה' – בנוי על הקרקע ככיפה, וכן כתב הרע"ב (ודלא כהמפרש במתניתין). וכיון שבית המוקד לא היה לו עליה והרי הכהנים שומרים בתוכו, על כרחנו לומר שאין עיכוב בשמירה במקום גבוה דוקא. ומה שאמרו 'למעלה' פירושו היו נמצאים על מקום העזרה, שעליות בית אבטינס ובית הניצוץ יתכן שהיו בנויות בחלקן על העזרה עצמה. ואם כי עליות לא נתקדשו מכל מקום הן חשובות יותר ממקום שמירת הלויים, למטה אצל שערי העזרה מבחוץ דהיינו הר הבית ממש. וזו כוונת הרמב"ם שהכהנים היו שומרים מבפנים והלויים מבחוץ – כלומר אלו נמצאים בשטח העזרה ואלו מחוץ לתחומה. [וזה שבנו עליות – כדי שיוכלו לישב שם אם נתעייפו, כי למטה אין רשות לישב] (עפ"י זבח תודה).

לבסוף העיר מלשון הרמב"ם 'שעליות בנויות בצד שערי העזרה' – משמע לכאורה שהיו בנויות מחוץ לעזרה, אך צידד שכוונתו מצד שערי עזרה מבפנים. ואולי י"ל, גם אם נאמר שהיו מחוץ לעזרה מתפרש 'למעלה' – במעלה ההר, כלומר קרוב יותר למקדש, ו'למטה' היינו במורד ההר. והיינו 'בפנים' ו'בחוץ' שכתב הרמב"ם. בספר מנחת חינוך (שפה, ה) פרש 'בפנים' – שהיו שומרים בתוך מבנה מקורה כמו שמירת החשובים, ואילו הלויים שמרו 'מבחוץ' – לא בתוך בית. 'פוק חזי ממלכותא דארעא, דהקטנים שומרים בחוץ והגדולים שומרים בחדרים ובעליות דרך מעלה וכבוד'.

'גזרתא דאצטבתא' – גזרת האצטבה. [ג' ז' ר' ה' – מקום מסוים הניכר ובולט בפני עצמו, כמו ביחזקאל (מא, יב-טו) מצינו שכינה את שטח בנין האולם וההיכל 'גזרה' – על שם שבולט בגבהו (עפ"י מלבי"ם שם)].

דף כז

'אמאי התם קרי להו רובים הכא קרי להו פרחי כהונה? אמרי: אין, התם דלא מטו למעבד עבודה קרי להו רובים, הכא דמטו להו למעבד עבודה קרי להו פרחי'. המפרש כתב שה'רובים' היו פחותים מבני י"ג, שפסולים לעבודה. ואילו 'פרחי כהונה' הם הראויים לעבודת כהונה. וכן משמע בפירוש רבנו גרשום (כה: ברא"ש כז.) ובראב"ד (כה:).

והמשנה – למלך תמה, כיצד ממנים על שמירת המקדש, שהיא מצות עשה של תורה, קטנים שאינם בני מצוות. ועל כן פרש ש'כהנים דלא מטו לעבודה' היינו פחותים מבני עשרים שנה, שלא הניחום לעבוד הגם שהם כשרים לכך מן הדין, והם היו השומרים (וכן כתב בספר באר שבע).

ולפי הדעה הראשונה יש לומר שכל שומר שראוי לסמוך על שמירתו – שפיר דמי אעפ"י שאינו בן י"ג, ומצות השמירה מתקיימת על ידי בית דין של הכהנים שהעמידו הרובים על משמרתם. [ומצינו כיוצא בזה; מצות עשה של אכילת קדשים, המתקיימת על ידי אכילה של כהנים קטנים] (עפ"י מנחת חינוך שפה, ב; חדושים ובאורים).

ובזבח-תודה העיר מלשון הגמרא 'התם קרי להו רובים הכא קרי להו פרחי כהונה... אין, התם דלא מטו לעבודה... הכא דמטו להו למעבד' – מלשון זו נראה שהרובים הם פרחי כהונה עצמם אלא שקרא התנא 'פרחי כהונה' לאותם שומרים שהיו מוכנים בבוקרו של היום לעבוד עבודה, לכך מקומם היה בבית המוקד עם זקני בית אב, שם היו שומרים ולנים [שהיו מחלקים המשמרת ומחליפים זה את זה, כפי שכתוב בפסקי התוס'. וע' גם במשנה למלך הל' בית הבחירה, תו ובספר באר שבע]. ואילו 'הרובים' הם פרחי כהונה משאר המשמר שלא מאותו בית אב, הם היו שומרים בעליות בית אבטינס ובבית הניצוץ. וזהו פירוש דלא מטו למעבד עבודה' – שעדין לא הגיע יומם המיועד להם לעבודה.

היוצא מזה שפרחי כהונה הנזכרים במשנה, גם הם היו שומרים. ומזה נראה קצת מקור לדברי הרמב"ם שמצות השמירה היתה רק בלילה, שהרי מוכח בגמרא שפרחי כהונה העובדים למחרת, היו הם הם מכלל השומרים – הרי שעיקר השמירה היתה בלילה (זבח תודה. וע"ע בחדושים ובאורים).

א. ראיה מוכחת אין מכאן, כי גם אם נניח שאותם השומרים עבדו למחרת, הלא יתכן שהיו משמרות שמירה גם ביום כשם שעשו בלילה, חלקם עבדו וחלקם שמרו, ושוב נתחלפו ביניהם.

ב. לפי פירוש זה מדויק לשון התנא 'בבית אבטינס ובבית הניצוץ' או עליות. הרובים שומרים שם. בית המוקד כיפה... – משמע רק בבית אבטינס ובבית הניצוץ היו הרובים שומרים ולא בבית המוקד, כי שם אכן לא שמרו הרובים אלא 'פרחי כהונה' המזכרים בהמשך.

וי"ל כן גם לפי פירוש הראשונים, שהילדים שאינם ראויים לעבודה היו שומרים בבית אבטינס ובבית הניצוץ, ואילו פרחי כהונה היו שומרים בבית המוקד. וזה פירוש 'קרי להו... קרי להו... – לשומרים, קראם כאן 'רובים' וכאן 'פרחי כהונה', אבל לא שהם אותם אנשים עצמם.

'אמר אביי: תרי מינייהו לא צריכי שימור. רבא אמר: תנאי היא...' כמו כאן כן ברוב המקומות, כשישנן שתי אפשרויות לישוב סתירה במשניות או כברייתות, אפשרות אחת להעמידן באוקימתא או בחידוש דין, ואפשרות שניה בהעמדתן אליבא דתנאי – אביי העמיד באוקימתא ובחידוש, ואילו רבא העמיד במחלוקת – ע' ראש השנה כ. יומא מא: ביצה יד (וע' תענית ד; כתובות מז:); קדושין לט; בבא בתרא פ; עבודה זרה מג. זבחים צז.

אמנם לפעמים החליפו שיטותיהם – מצינו בשבועות יג. שאביי העמיד בפלוגתא, ורבא תירץ באופן אחר, (אם כי לא באוקימתא מסוימת); בזבחים עח-עט אביי העמיד ב'הא דידיה הא דרביה' ורבא העמיד באוקימתא. וע' גם במנחות נא.

'אין פוחתין מי"ג גזברין ומז' אמרכלין'. אותם ממונים כשרים ככהנים בלויים ובישראליים (כן מבואר בתוספתא שקלים ב כפירוש מנחת בכורים שם). ומשמע בספרי (עה"פ וילוו עליך וישרתך. במדבר יח, ב) שמהלויים היו ממנים גזברים ואמרכלים.

'אמר רב פפא: שמע מינה תפילין מן הצד שריין ולא חיישינן דלמא מיגנדר ונפיל עליהו'. נראה שמדובר באופן שלפי דעת האדם אין לו לחוש שמא יתגלגל עליהם בשנתו, ומכל מקום היה מקום לאסור כל שאפשר לו ליפול, והשמיענו רב פפא שלא אסרו זאת [וכנגד מרגלותיו – אסור משום בזיון, כדמשמע בברכות] (עפ"י חדושים ובאורים).

לכאורה נראה שבמקום שלא אפשר מותר אף במקום שיש לחוש שמא יתגלגל עליהם, כדין 'לא אפשר ולא מכיין' שמתר (בפסחים כה:).

(ע"ב) זכי תימא כלאים בעליה ולבישה הוא דאסור אבל מימך תותיה שפיר דמי והתניא... אבל אמרו חכמים אסור לעשות כן שמא תיכרך נימא אחת על בשרו'. לכאורה יש להביא מכאן ראיה שהכלל 'אין שבות במקדש' שייך רק באיסורי שבת ולא בשאר איסורים דרבנן [וכמו שהביא בספר יד מלאכי (ח"ג צו) ממחרש"א פ"ג דשבת], שאם לא כן אין מקום לקושית הש"ס כאן, כי אמנם אסרו חכמים הצעה בכלאים, במקדש לא אסרו.

ויש לדחות הראיה, שהרי החשש הוא שמא תיכרת נימה בשעת השינה וכלפי חשש זה אין הבדל בין שאר אנשים לכהנים-זריזים, כי בעת השינה אין מועילה זריזות, הלכך נקטו כהנחה פשוטה שגם במקדש אסור (מהר"ץ חיות).

וְאִי בְעֵית אֵימָא בְאוֹתָן שְׁאִין בְּהֵן כְּלָאִים. רַב אֲשֵׁי אָמַר: בְּגַדֵי כְהוֹנָה קִשְׁיֵן הֵן...' משמע לפי זה שנהגו להניח בגדים תחת ראשיהם. ואעפ"י שהמניח בגדיו תחת מראשותיו משכח לימודו (ע' הוריות ג), כבר כתבו שאפשר כשיש דבר המפסיק בינם לבין הראש – אין קפידא (ע' משנ"ב ב, מהמגן-גבורים). ומכאן סייעתא לדבר, שעכ"פ בהפסק דבר אחר אין להקפיד. ויש אומרים שבדברי קדושה אין לחוש לשכחה. והביאו כמה דוגמאות לדבר (שו"ת דובב מישרים ח"א עט. וכתב שכן שמע מהגה"ק מבעלו זי"ע; חדושי הנצי"ב הוריות יג; נפש חיה (מרגליות) או"ח ב, ג). אך נראה שכן היה הדרך בעלמא, גם שלא בדברי קדושה, למי שאינו ישן בביתו על מטתו, לקפל בגדיו ולהניחם תחתיו – ערש"י פסחים מט סע"א.

רַב אֲשֵׁי אָמַר: בְּגַדֵי כְהוֹנָה קִשְׁיֵן הֵן, דְּאָמַר רַב הוֹנָא בְרִיה דְּרַב יְהוֹשֻׁעַ הָא נִמְטָא גְמָדָא דְנִרְשָׁא שְׂרִיא'. לְכַאוּרָה יֵשׁ לְהוֹכִיחַ מִכַּאֲן שְׂכָרִים וְכַסְתוֹת קִשִּׁים שִׁישׁ בְּהֵם כְּלָאִים – מוֹתֵר לְהַצִּיעַ תַּחְתּוֹ, שְׁהָרִי לֹא אִסְרָה תוֹרָה אֲלָא הַעֲלָא, וְחַכְמִים הֵם שְׁגוּרוֹ שְׁמָא תִּכְרַךְ נִימָה עַל בְּשָׂרוֹ, לְפִיכָךְ לֹא גִזְרוּ בְּקִשִּׁים אֲלָא בְּרַכִּים [אַבְל בְּלִבִּישַׁת בְּגָדִים מִמֶּשׁ לֹא הִתִּירוּ בְּקִשִּׁים, וְאִף מִן הַתּוֹרָה אִסּוּר – כְּשִׁיטַת הַתּוֹס' (בִּשְׁבַת נז: וּבִיּוֹמָא טז) וְהָרָא"ש (בְּפִירוּשׁוֹ כֶּאֱן), שְׁהָרִי אָמְרוּ בְּגִמְרָא עַל הַכְּהֻנִּים 'הוֹאִיל וְאִישְׁתְּרִי כְּלָאִים לְגַבִּייהוּ' – מִשְׁמַע שְׁלַעֲנִין לְבִישָׁה מוֹדָה רַב אֲשֵׁי שְׁאִין חִילוּק בֵּין רַכִּים לְקִשִּׁים. אֹלָם דַּעַת רִש"י (שם) שְׁלִפִי רַב אֲשֵׁי בְּכָל אֹפֶן מוֹתֵר בְּקִשִּׁים, גַּם בְּלִבִּישָׁה. וְע' בַּחֲדוּשֵׁי הַרִּיטְב"א שְׁבַת נד. ר"ן ספ"ק דְּבִיצָה. וּבֵבֵית הַלּוֹי (ח"א ג, ז-ט) פִּירֵשׁ דְּבִרֵי רִש"י בְּאוֹפֶן אַחֵר. וּבַחֲדוּשֵׁי הַנְּצִי"ב כְּתַב שְׁלֵרֶש"י לְבִישָׁה אִסּוּרָה מִהַתּוֹרָה אִף בְּקִשִּׁים, כִּי גַם לְבִישָׁה לְשֵׁם כְּבוֹד לֹא הִנָּתַח חִימוֹם נַחֲשֶׁבֶת 'לְבִישָׁה', אֲבָל הַעֲלָאָת קִשִּׁים מוֹתֵרָת. וְיֵשׁ אֹמְרִים שְׁלִבִּישַׁת קִשִּׁים אִסּוּרָה מִדְּרַבְּנָן וְלֹא מִהַתּוֹרָה. ע' שִׁיטָּה מְקוּבָצַת ספ"ק דְּבִיצָה, מוֹבָא בֵּית הַלּוֹי (ח"א ב, ד). וְכַתַּב שֵׁם לְפָרֵשׁ כֵּן דְּבִרֵי הַר"ש בְּכָלִים]. אִךְ אֲפִשֵׁר לֹא הִתִּירוּ אֲלָא כְּשִׁישׁ דְּבַר הַמִּפְסִיק בֵּינָם וּבֵין בְּשָׂרוֹ, אֲבָל כְּשֶׁנִּגְזַע בְּבִשְׂרוֹ – אִסּוּר (כֵּן הוֹכִיחוּ הַתּוֹס' בִּיּוֹמָא שֵׁם. וְכֵן פִּסְק הַרְמַב"ם ה' כְּלָאִים י, יג. וְכ"פ בְּשׁו"ע יו"ד שא, א). וְאוֹלָם נִרְאָה שְׁלִבְדִּים קִשִּׁים שְׁאִין בְּהֵם אִיסּוּר כְּלָאִים דְּאוֹרִיתָא, אִין לְאִסּוּר אֲפִילוּ נִגְעִים עַל בְּשָׂרוֹ אִם הֵם קִשִּׁים, מִפְּנֵי שְׁאִינָם בְּכָלִל 'שׁוּעַ טוּוֹי וְנוּז' (עִפ"י שׁו"ת הַרְשֵׁב"א תִּשְׁסב).

א. כְּתַב שֵׁם לְהַתִּיר גַּם כּוֹבְעִים הַעֲשׂוּיִים לְבַד קֶשֶׁה. וְכֵן נִרְאָה לְכַאוּרָה מִסְתִּימַת דְּבִרֵי רַב הוֹנָא נִמְטָא גְמָדָא דְנִרְשָׁא שְׂרִיא' – מִשְׁמַע אֲפִילוּ בְּלִבִּישָׁה עַל בְּשָׂרוֹ, וְהֵם עֲשׂוּיִים לְבַד קֶשֶׁה (כְּפִי שְׁכַתְּבַת הַעֲרוּךְ עֲרַךְ 'גְּמַד', וְכֵן הָרָא"ש בְּפִירוּשׁוֹ). וְכֵן מִשְׁמַע מִפְּשִׁטוֹת לְשׁוֹן תו"י בִּיּוֹמָא טז. וְכֵן הוּא בְּשׁו"ת הַרִיב"ש (כט). וְכֵן פִּסְק הַרְמ"א (יו"ד שא, א ע"ש, וּבְש"ך וט"ז). וְאוֹלָם הָרָא"ש פִּירֵשׁ 'שְׂרִיא' – בְּהַצְעָה, לְפִי שְׁאִין נִימָה נִכְרַכְתָּ עֲלֵיו. וּמִבּוֹאֵר שְׁבִלְבִישָׁה אִסּוּר [וְזֶה דְּלֹא כְּהַש"ך שֵׁם שְׁכַתְּבַת שְׁלֹא נִמְצָא מִי שְׁאוּסֵר בּוֹה. וְכִנְרָאָה הַש"ך נִקַּט שְׁנִמְטָא גְמָדָא אִינָם לְבָדִים. אִךְ אִם נִנְקוּט כְּפִי הָאִמּוּר יֵשׁ לְפָרֵשׁ שׁוֹהוּ טַעְמוֹ שֶׁל הַכֵּל – בּוֹ שְׁהִבְיָאוּ הַרְמ"א שְׁלַכְתְּחִילָה אִין לַעֲשׂוֹת כֵּן – כִּי חֲשַׁשׁ לְדַעַה זו].

ב. ע' בְּשׁו"ת שְׁבַט הַלּוֹי ח"ו קַעֲב, לַעֲנִין שְׁטִיחֵי כְּלָאִים, שְׁאֵם הֵם רַכִּים וְדָאֵי יֵשׁ לְהַחֲמִיר [וְצ"ע אִם אֲפִשֵׁר לְהַקְלֵ ע"י שִׁכְסָם בְּכִיסוֹי מַחוּבֵר, עַעֲנִין שְׁאִין לְחוּשׁ שְׁמָא תִּכְרַךְ נִימָא מֵהֶם עַל גּוֹפֵן]. וְאִף בְּקִשִּׁים, אִם כִּי מִן הַדִּין מוֹתֵר לְמַעֲשֵׂה קֶשֶׁה לְהַקְלֵ, שְׁכַשְׁהוּלְךְ עֲלֵיהֶם יַחַף אוֹ שׁוֹכֵב עֲלֵיהֶם, פְּעָמִים שְׁשַׁעְרוֹת מִן הַשְׁטִיחַ יַעֲלוּ עַל גּוֹפּוֹ וְנִמְצָא נִהְגָּה מַחוּמָם. וְיֵשׁ לְדוֹן בְּשְׁטִיחִים שְׁכַל עֲנִינָם לְנוֹי וְלְכַבּוֹד, שְׁאִין דְּרַךְ חִימוֹם בְּהֵם, (ע' יו"ד שא, יד), וְגַם אִינָם רְאוּיִים לְלִבִּישָׁה וְלַעֲלָאָה. וְצ"ב.

הַרְמַב"ם לֹא הִבְיָא תִירוּךְ רַב אֲשֵׁי אֲלָא כְּתַב (בֵּית הַבְּחִירָה ח) שְׁהִיוּ מְנִיחִים הַבְּגָדִים כְּנִגְדַּר רְאִשֵׁיהֶם, לֹא מִתַּחְתָּם. וְעַל כִּרְחֻנּוֹ לְפָרֵשׁ מִשׁוּם אִיסּוּר כְּלָאִים, שְׁהָרִי לְהַלְכָה פִּסְק הַרְמַב"ם (כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ ח, יא וְעוֹד) בְּגַדֵי כְהוֹנָה נִיתְנוּ לְיַהֲנּוֹת מֵהֶם [וְאֲפִילוּ לְכַתְּחִילָה, וְדִלָּא כְּתוּס' בִּיּוֹמָא טז וְרִש"י קְדוּשִׁין נד וְעוֹד]. וְאֲפִשֵׁר שְׁטַעְמּוֹ

על פי סתימת הסוגיות שבגדי כהונה לא היו קשים [אעפ"י שחוטם כפול ששה], הלכך אסור להציעם תחתם (עפ"י שער המלך כלאים י, לב; זבח תודה, עע"ש. באור אחר בשיטת הרמב"ם – ע' בכס"מ שם ובבית הלוי ח"א סו"י ה).

ויש סוברים שאין אסור כלאים בבגדי כהונה אפילו שלא בשעת עבודה, ומה שאמרו בגמרא (במנחות מג) 'שלא בעידן עבודה לא אישתרי כלאים' – היינו בלילה שאינו ראוי לעבודה. וכן כאן, לפי שהוא לילה לכך דנו לאסור הצעת האבנט תחתם משום כלאים, אבל במשך היום – מותר (כן י"מ בדעת הראב"ד כלאים י, יב. וע' גם בתו"י יומא סט. וקצת מוכח כשיטה זו מהתוספתא בכלאים ספ"ה. לקוטי הלכות). ויש סוברים שמותרים אף בלילה (ע' שער המלך כלאים שם, בדעת הראב"ד. ע"ע במובא בערכין ג:).

'אירע קרי... מסייע ליה לרבי יוחנן דאמר מחילות לא נתקדשו...'. ואם תאמר מה סיוע הוא, הלא גם אם המחילות נתקדשו מה יש לו לעשות, כיון שנטמא עליו לטבול מיד ולהיטהר? (וצ"ע בכוונת הרא"ש והמפרש). ויש לומר שגם לדעת הסובר מחילות נתקדשו, אין זה משום שהקידוש חל בהכרח על השטח שמתחת לאדמה, אלא לפי שרצו לקדש הכל. הלכך מוכיח שפיר שלא מסתבר לקדש את המחילות, כי הלא עדיף שלא לקדשן כדי שיהא הטמא נכנס לשם כשנטמא.

וגם מכך שהתקינו שם בית הכסא, והלא אפילו הנפנה מן הצופים לא ישב ופניו כלפי הקודש (ברכות סא), כל שכן בהר הבית עצמו אסור להיפנות – אלא ודאי אין למחילות קדושת הר הבית כלל.

'למימרא דלא מיבעי ליה למיעל...'. ע' במובא בבכורות מד: משו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג מז, ה), אודות צניעות בבתי כסאות להטלת מים בזמננו.

'ורב ספרא סבר דלמא מסוכן הוא, כדתניא...'. פירוש, רב ספרא שאמר לר' אבא להכנס, כיון ששמעו נזר סבר מסוכן הוא ומחולחל (משולשל), ואם ישהה עצמו מסתכן, כדתניא רשב"ג אומר: עמוד החזור... (הערך ערך 'שעיר' (ס). עפ"י ר"ח ורה"ג, מובאים באוצר הגאונים ברכות). אפשר שרב ספרא בבואו לארץ ישראל לא שמע ממנהגם זה לנחור, לכך סבר שהוא מסוכן. וע"ע מחזיק ברכה או"ח ג; חדושים ובאורים.

דף כח

'ורשות היתה לו לשרוף את כסותו'. ואין לחוש משום 'בל תשחית', שכך ראו בית דין לקנוס את השומר הישן [להרתעה] והרי אין זו דרך השחתה אלא קיום קנס חכמים (כן נראה פשוט, וכמו שהוכיח בשו"ת דובב מירשים ח"ב טז ממשנת תרומות (ב, ג) הנוטע בשבת – יעקב. ועע"ש). כנראה זוהי כוונת הרא"ש כאן שכתב 'הפקר ב"ד הפקר' כלומר שרשות ביד ב"ד להחרים נכסים ולאבדם, וכמו שהחרימו את יריחו וכדומה, והכתוב שממנו למדו הפקר ב"ד הפקר הוא 'חרם כל רכוש'. אבל בלא ב"ד פשוט שאף בנכסי הפקר קיים איסור בל תשחית (עפ"י חדושים ובאורים).

'אשריהם לראשונים שאפילו על אונס שינה עושין דין'. יש לשאול, הלא לכך הופקדו, לשמור, ומה מקום יש לפטור את השומר שנרדם על משמרתו, וכי שומר-שכר שנרדם ייפטר משום 'אונס' – הלא